

mgr Natalia ROŻAK

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Przemysłu

natalarozak@gmail.com

ORCID: 0009-0007-8842-0753

SPOŁECZEŃSTWO W CIENIU MANIPULACJI: DEZINFORMACJA A ODPORNOŚĆ INFORMACYJNA OBYWATELI

SOCIETY IN THE SHADOW OF MANIPULATION: DISINFORMATION AND CITIZENS' INFORMATION RESILIENCE

Streszczenie

W niniejszej pracy podjęto próbę całościowego ujęcia zjawiska dezinformacji jako wyzwania dla współczesnych społeczeństw demokratycznych. Analiza obejmuje zarówno definicje i ewolucję dezinformacji, jak i jej wpływ społeczny, psychologiczny i polityczny. Przedstawiono mechanizmy działania fałszywych narracji oraz konkretne przypadki – m.in. dezinformację wokół kryzysu energetycznego i wojny w Ukrainie. W pracy omówiono również sposoby przeciwdziałania dezinformacji: od działań edukacyjnych i kompetencji cyfrowych obywateli, przez oddolne inicjatywy fact-checkingowe, aż po systemowe rozwiązania instytucjonalne w Polsce i na poziomie międzynarodowym. Całość zwieńczają rekomendacje mające na celu budowanie odporności informacyjnej, która jawi się dziś jako warunek konieczny dla bezpieczeństwa i trwałości demokracji.

Słowa kluczowe: *dezinformacja, odporność informacyjna, kompetencje medialne, fact-checking, manipulacja*

Abstract

This paper attempts to provide a comprehensive overview of disinformation as a challenge to modern democratic societies. The analysis covers the definitions and evolution

of disinformation, as well as its social, psychological, and political impacts. It explores the mechanisms of false narratives and presents concrete case studies – including disinformation related to the energy crisis and the war in Ukraine. The paper also examines the means of counteracting disinformation: from educational initiatives and citizens' digital competencies, through grassroots fact-checking efforts, to systemic institutional responses in Poland and internationally. The study concludes with recommendations aimed at building information resilience, which today appears to be a crucial condition for the security and sustainability of democracy.

Keywords: *disinformation, information resilience, media literacy, fact-checking, manipulation*

Społeczeństwo w cieniu manipulacji: o potrzebie refleksji

Dezinformacja oznacza celowe wprowadzanie odbiorcy w błąd poprzez rozpowszechnianie informacji fałszywych lub wprowadzających w błąd, co znajduje odzwierciedlenie również w definicji słownikowej, zgodnie z którą jest to „wprowadzenie kogoś w błąd przez podanie mylących lub fałszywych informacji”¹.

Dezinformacja zagraża jednostkom i społeczeństwom, zaburzając postrzeganie rzeczywistości, proces decyzyjny i zaufanie do instytucji. Skutki dezinformacji są szczególnie dotkliwe w sytuacjach kryzysowych, takich jak pandemia czy wojna, kiedy szybki dostęp do rzetelnej informacji ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa i stabilności społecznej. Badania wskazują, że dezinformacja może prowadzić do radykalizacji postaw, zwiększenia polaryzacji społecznej, a nawet do zakłóceń w funkcjonowaniu państw demokratycznych.²

Wojna informacyjna oznacza wykorzystanie danych i nowoczesnych technologii do osiągania celów politycznych, wojskowych lub gospodarczych. Działania te obejmują manipulowanie liczbami, szerzenie dezinformacji i propagandy, celem których jest uzyskanie przewagi nad przeciwnikiem.³

W cyfrowej erze to właśnie media społecznościowe, oprogramowanie automatyczne i skomplikowane algorytmy stanowią szczególne zagrożenie, umożliwiając tym samym błyskawiczne i skuteczne szerzenie nieprawdziwych treści. Takie serwisy jak Facebook, Twitter i Instagram stały się podstawowymi nośnikami informacji wykorzystywanymi przez nieuczciwe podmioty do kształtowania opinii publicznej. Z kolei oprogramowanie automatyczne, czyli tzw. boty, które automatyzują tworze-

1 Słownik języka polskiego PWN, hasło: „dezinformacja”, <https://sjp.pwn.pl/sjp/dezinformacja;2563954.html> (dostęp: 05.08.2025).

2 C. Wardle, H. Derakhshan, *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Strasbourg: Council of Europe, 2017, s. 10–11, <https://chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c> – (dostęp: 05.08.2025).

3 Wojna informacyjna w erze cyfrowej: wpływ dezinformacji na geopolitykę i stabilność państw, Polityka Globalna, dostęp online: <https://www.polityka-globalna.pl/wojna-informacyjna-w-erze-cyfrowej-wplyw-dezinformacji-na-geopolityke-i-stabilnosc-panstw/>, (dostęp: 05.08.2025).

nie i rozpowszechnianie treści, umożliwiają masowe generowanie fałszywych wiadomości, tworząc pozory powszechnego poparcia lub konsensusu. Zaawansowane algorytmy oparte na sztucznej inteligencji analizują zachowania użytkowników internetu i dostosowują wiadomości do ich preferencji, istotnie podnosząc efektywność prowadzonych działań dezinformacyjnych.⁴

Najbardziej oczywistym skutkiem walki informacyjnej jest nasilająca się polaryzacja społeczna, prowadząca do konfliktów, radykalizacji postaw oraz utrudniająca osiągnięcie porozumienia i konsensusu.⁵

W tym kontekście pojęcie „konsensusu naukowego” zyskuje szczególne znaczenie, choć wymaga też refleksji – czy zgoda większości ekspertów powinna być traktowana jako ostateczna prawda, czy raczej jako punkt wyjścia do dalszych badań i dyskusji.

Pomimo rosnącej skali zagrożeń informacyjnych, duża część społeczeństwa wciąż nie jest przygotowana na skuteczne rozpoznawanie i przeciwdziałanie dezinformacji. Zjawisko to nie jest już tylko domeną konfliktów zbrojnych czy sporów geopolitycznych – zaczęło bezpośrednio wpływać na życie codzienne ludzi, czego bolesnym przykładem była pandemia COVID-19 i towarzysząca jej fala fałszywych informacji. Brak podstawowej wiedzy na temat mechanizmów manipulacji, niska świadomość zagrożeń oraz niewystarczające umiejętności krytycznej analizy treści sprawiają, że obywatele są szczególnie podatni na wpływ szkodliwych narracji. W takim kontekście dezinformacja staje się nie tylko problemem politycznym, ale także społecznym i zdrowotnym – może zniechęcać do szczepień, podważać zaufanie do instytucji publicznych czy nawet prowokować niepokoje społeczne.⁶

Budowanie odporności informacyjnej musi więc obejmować działania nie tylko na poziomie instytucjonalnym, ale również społecznym. Niezwykle ważne jest zaangażowanie szkół, mediów, organizacji pozarządowych i samych obywateli, którzy powinni być wyposażeni w narzędzia pozwalające rozpoznawać dezinformację i świadomie korzystać z informacji. Niestety, wiele obecnych inicjatyw ma charakter doraźny i reaguje jedynie na konkretne typy zagrożeń, zamiast budować trwały system edukacji informacyjnej. Tymczasem odporność społeczna nie powinna być luksusem zarezerwowanym dla wybranych – musi stać się fundamentem współczesnego społeczeństwa obywatelskiego, które potrafi funkcjonować w warunkach informacyjnego chaosu i niepewności.⁷

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Instytut Kościuszki. Systemowa odporność państwa w cyfrowej erze. Kraków: Instytut Kościuszki, 2023, s. 16-17, <https://ik.org.pl/wp-content/uploads/2023/11/raport-systemowa-odpornosc-panstwa-w-cyfrowej-erze.pdf> – (dostęp: 05.08.2025).

7 Instytut Kościuszki. Systemowa odporność państwa w cyfrowej erze. Kraków: Instytut Kościuszki, 2023, s. 16-17, <https://ik.org.pl/wp-content/uploads/2023/11/raport-systemowa-odpornosc-panstwa-w-cyfrowej-erze.pdf> – (dostęp: 05.08.2025).

Celem niniejszego artykułu jest analiza zjawiska dezinformacji stanowiącego jeden z głównych zagrożeń dla funkcjonowania nowoczesnych społeczeństw, ze szczególnym uwzględnieniem jego wpływu na odporność obywateli na dezinformację. Główną tematyką jest zrozumienie mechanizmów rozprzestrzeniania fałszywych informacji oraz społecznych konsekwencji długoterminowego wpływu dezinformacji, zwłaszcza w kontekście takich wydarzeń jak kryzys energetyczny, inflacja i wojna na Ukrainie.

W artykule przeanalizowano także problem niskiej świadomości informacyjnej oraz braku przygotowania społeczeństwa do funkcjonowania w warunkach informacyjnego chaosu. Wskazuję na rolę mediów społecznościowych, botów, algorytmów i nowych technologii w eskalowaniu tego zjawiska, a także na potrzebę budowania systemowej odporności – zarówno na poziomie instytucji państwowych, jak i wśród obywateli.

Temat jest szczególnie istotny w dobie przyspieszonych zmian technologicznych i geopolitycznych, które zwiększają podatność społeczeństw na manipulację. Rozpoznanie tych mechanizmów i zrozumienie ich skutków jest nie tylko wyzwaniem badawczym, ale także warunkiem koniecznym do skutecznego przeciwdziałania dezinformacji i ochrony demokratycznego porządku.

Zrozumienie istoty i mechanizmów dezinformacji, a także uwarunkowań społecznych sprzyjających jej skuteczności, jest niezbędne do budowania świadomego, odpornego na manipulację społeczeństwa. W tym kontekście artykuł nie tylko identyfikuje podstawowe zagrożenia związane z dezinformacją, ale także wskazuje na potrzebę systemowego podejścia do wzmacniania odporności informacyjnej. Przedmiotem analizy są zatem wybrane aspekty omawianego zjawiska – jego narzędzia, skutki społeczne oraz sposoby przeciwdziałania mu – co prowadzi do sformułowania kilku fundamentalnych tez.

Tezy artykułu:

1. Dezinformacja jest dziś jednym z najpoważniejszych wyzwań dla bezpieczeństwa państwa i spójności społecznej, ponieważ celowo podważa zaufanie obywateli do instytucji publicznych, destabilizuje debatę publiczną i pogłębia podziały w społeczeństwie.
2. Niewystarczające przygotowanie informacyjne obywateli – niska świadomość medialna, brak umiejętności krytycznego myślenia i oceny źródeł – czyni społeczeństwo szczególnie podatnym na wpływ dezinformacji.
3. Współczesna dezinformacja opiera się na technologicznych mechanizmach rozpowszechniania treści, takich jak algorytmy mediów społecznościowych.

wych czy automatyczne boty, które zwiększają zasięg fałszywych informacji i utrudniają ich identyfikację.

4. Przeciwdziałanie dezinformacji wymaga działań systemowych, prowadzonych równolegle przez instytucje publiczne, media, sektor edukacji, organizacje pozarządowe i firmy technologiczne.
5. Odporność informacyjna obywateli powinna stać się jednym z priorytetów polityki bezpieczeństwa państwa, a nie jedynie domeną kampanii edukacyjnych czy inicjatyw oddolnych.

W kolejnych rozdziałach artykułu szczegółowo przeanalizowane zostaną mechanizmy rozpowszechniania dezinformacji, jej wpływ na społeczeństwo oraz metody wzmacniania odporności informacyjnej obywateli, które są kluczowe dla ochrony demokratycznych wartości i bezpieczeństwa państwa.

Dezinformacja 2.0: broń masowego zasięgu

Współczesna dezinformacja przybiera nowe, coraz bardziej wyrafinowane formy, które znacząco różnią się od tradycyjnych praktyk propagandowych znanych z XX wieku. W dobie sztucznej inteligencji, mediów społecznościowych oraz zaawansowanych algorytmów personalizacji, mamy do czynienia z tzw. Dezinformacją 2.0 – zjawiskiem, które można określić mianem „broni masowego zasięgu” w przestrzeni informacyjnej. To już nie tylko fałszywe wiadomości rozsyłane przez media czy ulotki z propagandą polityczną, ale złożone, inteligentne i często trudne do wykrycia kampanie oddziałujące na masowe grupy społeczne, a jednocześnie precyzyjnie dopasowane do indywidualnych użytkowników.

Termin „Dezinformacja 2.0” pojawia się w najnowszej literaturze naukowej jako określenie nowego etapu w ewolucji manipulacji informacyjnej, w którym główną rolę odgrywają technologie cyfrowe. W przeciwieństwie do dawnych form manipulacji, współczesne narzędzia pozwalają nie tylko błyskawicznie tworzyć i rozpowszechniać zmanipulowane treści, lecz także personalizować je pod kątem konkretnych odbiorców, wykorzystując ich emocje, preferencje i słabości poznawcze. Właśnie ta precyzja oddziaływania i globalny zasięg sprawiają, że dezinformacja staje się dziś jednym z kluczowych zagrożeń dla demokracji, bezpieczeństwa państw i spójności społecznej.⁸

W Tab. 1 przedstawiono syntetyczne omówienie trzech zasadniczych pojęć, które porządkują zjawiska związane z manipulacją informacją: dezinformacja, misinformacja i malinformacja. Ich rozróżnienie jest istotne dla precyzyjnej analizy intencji

8 W. Mazurczyk, D. Lee, A. Vlachos, *Disinformation 2.0 in the Age of AI: A Cybersecurity Perspective*. *Communications of the ACM*, 67(3), 2024, s. 36–39, <https://chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/3624721> (dostęp: 06.08. 2025).

nadawców oraz możliwych skutków społecznych rozpowszechnianych treści. Zrozumienie tych terminów pozwala lepiej identyfikować zarówno celowe działania manipulacyjne, jak i przypadkowe błędy informacyjne, a także sytuacje, w których prawdziwe dane wykorzystywane są w sposób szkodliwy.

Tab. 1. Technologie jako katalizator dezinformacji

Termin	Definicja	Przykład/Charakterystyka
Dezinformacja	Celowe szerzenie fałszywych treści w celu manipulacji.	Fałszywa informacja o szczepionkach w celu podważenia zaufania.
Misinformacja	Nieświadome przekazywanie błędnych treści.	Udostępnienie fałszywej wiadomości bez wiedzy o jej nieprawdziwości.
Malinformacja	Ujawnianie prawdziwych informacji w celu wyrządzenia szkody.	Publikacja prywatnych danych bez zgody.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: C. Wardle, H. Derakhshan, *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Strasbourg: Council of Europe, 2017; S. C. Woolley, P. N. Howard, *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*. Oxford: Oxford University Press., 2018; D. A. Broniatowski, A. M. Jamison, S. Qi, L. AlKulaib, T. Chen, A. Benton, M. Dredze, *Weaponized health communication: Twitter bots and Russian trolls amplify the vaccine debate*. *American Journal of Public Health*, 108(10), 2018, s. 1378–1384.

Z powyższej tabeli jednoznacznie wynika, że różnice między dezinformacją, misinformacją i malinformacją są niezwykle istotne dla zrozumienia, w jaki sposób fałszywe lub szkodliwe informacje powstają i rozprzestrzeniają się. Współczesne media oraz zaawansowane technologie znacząco zwiększają zasięg i skalę dezinformacji, różniąc się od tradycyjnej propagandy XX wieku nie tylko formą, ale i metodami działania. To dynamiczne i rozproszone środowisko komunikacyjne sprawia, że zwalczanie dezinformacji wymaga nowych strategii i narzędzi.

W Tab. 2 przeanalizowano współczesne formy dezinformacji – od prostych fake newsów i clickbaitów po zaawansowane deepfake'i. Uwzględniono zarówno przekazy nacechowane emocjonalnie, jak i precyzyjne manipulacje oparte na pozorach faktów, których rozpoznanie jest kluczowe dla ochrony przed zagrożeniami informacyjnymi.

Tab. 2. Główne formy dezinformacji

Forma dezinformacji	Charakterystyka	Przykład
Fake news	Fałszywe treści podszywające się pod wiadomości.	Rzekome zakazy wprowadzane przez rząd.
Clickbait	Sensacyjne, mylące nagłówki.	„Zobacz, co ukrywają lekarze!”.
Deepfake	Realistyczna manipulacja video/audio.	Fałszywe nagranie polityka.

Manipulacja obrazem/wideo	Edycja mediów zmieniająca ich sens.	Zdjęcia protestów sugerujące przemoc.
Dezinformacja emocjonalna	Wzbudzanie silnych emocji.	Fałszywe info o zagrożeniu zdrowotnym.
Dezinformacja techniczna	Masowe szerzenie fałszu narzędziami tech.	Boty powielające fake newsy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. C. Tandoc, Z. W. Lim, R. Ling, *Defining "fake news": A typology of scholarly definitions*. *Digital Journalism*, 6(2), 2018, s. 137–153. D. Fallis, *What is disinformation?* *Library Trends*, 63(3), 2015, s. 401–426; R. Chesney, D. Citron, *Deepfakes and the new disinformation war: The coming age of post-truth geopolitics*. *Foreign Affairs*, 98(1), 2019, s. 147–155.

Przedstawione formy dezinformacji ujawniają, jak szeroki i różnorodny jest wachlarz narzędzi stosowanych w manipulacji informacją. Od prostych fake newsów i clickbaitów, po zaawansowane technologicznie deepfake'i oraz manipulacje obrazem – każda z tych form wykorzystuje inne metody i cele, często operując na emocjach odbiorców. Zrozumienie tych różnic jest kluczowe dla rozpoznawania i przeciwdziałania różnym typom dezinformacji w codziennym życiu.

W Tab. 3 wyjaśniono, w jaki sposób skuteczność współczesnej dezinformacji wynika z wykorzystania słabości percepcji i psychologii społecznej, a także z roli mediów społecznościowych i efektów poznawczych w jej rozpowszechnianiu.

Tab. 3. Psychologiczne mechanizmy skuteczności dezinformacji

Mechanizm	Opis	Znaczenie dla dezinformacji
Efekt potwierdzenia	Preferowanie informacji zgodnych z własnymi przekonaniami.	Selektywne akceptowanie fałszywych informacji.
Efekt dostępności	Łatwiejsze przypominanie często powtarzanych informacji.	Powtarzane fałszywe tezy wydają się wiarygodne.
Iluzja prawdy	Powtarzanie informacji zwiększa postrzeganą prawdziwość.	Fake newsy stają się „prawdą” w świadomości odbiorcy.
Rola emocji	Silne emocje zwiększają uwagę i pamięć.	Dezinformacja wykorzystuje emocje do większego zaangażowania.
Bańki informacyjne (echo chambers)	Izolacja w grupach o podobnych poglądach.	Utrudnia konfrontację z faktami, sprzyja radykalizacji.
Algorytmy personalizacji	Filtrują treści zgodnie z preferencjami użytkownika.	Wzmacniają bańki i polaryzację, utrudniają zmianę opinii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Lewandowsky, U. K. H. Ecker, C. M. Seifert, N. Schwarz, J. Cook, *Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing*. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(3), s. 106–131; G. Pennycook, D. G. Rand, *The Implied Truth Effect: Attaching Warnings to a Subset of Fake News Stories Increases Perceived Accuracy of Stories Without Warnings*. *Management Science*, 66(11), 2019, s. 4944–4957; F. Zollo, W. Quattrociocchi, *Misinformation spreading on Facebook*. In S. Lehmann & Y.-Y. Ahn (Eds.), *Complex spreading phenomena in social systems* 2017, s. 177–196.

Jak wynika z powyższej tabeli, skuteczność dezinformacji wynika głównie z mechanizmów psychologicznych i społecznych. Efekty poznawcze, emocje i algorytmy personalizacji wzmacniają fałszywe przekonania, a bańki informacyjne pogłębiają polaryzację i ograniczają dostęp do wiarygodnych informacji.

Dezinformacja działa nie tylko poprzez fałszywe treści, lecz także przez precyzyjne wykorzystanie mechanizmów poznawczych i emocjonalnych, wspieranych technologią. Skuteczność wynika z adaptacji, manipulacji emocjami i eksploatacji słabości człowieka, dlatego odporność informacyjna wymaga nie tylko weryfikacji faktów, lecz także zrozumienia jej działania.

Obywatel na froncie: jak się bronić?

W dobie dezinformacji 2.0 każdy użytkownik Internetu staje się nie tylko potencjalną ofiarą manipulacji, ale również uczestnikiem „informacyjnego pola walki”. W tej wojnie nie wystarczy mieć dostęp do informacji – kluczowa staje się umiejętność ich krytycznego odbioru, interpretacji i selekcji. Obywatel staje na pierwszej linii frontu, a jego podstawową bronią są kompetencje informacyjne i cyfrowe oraz świadomość mechanizmów, jakie rządzą przestrzenią medialną.

Być kompetentnym informacyjnie to znacznie więcej niż tylko umiejętność szybkiego korzystania z Internetu. Osoba kompetentna informacyjnie potrafi jasno zidentyfikować swoje potrzeby informacyjne, wyszukać odpowiednie źródła, a następnie krytycznie ocenić ich wartość – przyglądając się m.in. autorowi, intencji, wiarygodności i adekwatności treści. To także umiejętność syntetyzowania i przekształcania informacji w nowe formy wiedzy, która służy realnemu działaniu lub rozwiązaniu problemu.⁹

W literaturze przedmiotu wyróżnia się m.in. model C.S. Doyle oparty na mierzalnych wskaźnikach kompetencji informacyjnej oraz relacyjny model C.S. Bruce’a, koncentrujący się na doświadczeniu jednostki i wartości przypisywanej informacji.¹⁰

Kompetencje informacyjne w skali makro wpisują się w kulturę informacyjną – zestaw postaw i wartości umożliwiających racjonalne, etyczne i skuteczne działanie w społeczeństwie informacyjnym. Opierają się na świadomości roli informacji, krytycznej refleksji i odpowiednim korzystaniu ze źródeł, stanowiąc fundament indywidualnej mądrości i odpowiedzialnego funkcjonowania zbiorowego.¹¹

Edukacja cyfrowa w dzisiejszych czasach to nie tylko obsługa sprzętu, ale świadome opanowanie procesu wyszukiwania, krytycznej oceny i syntezy informacji. Jak

⁹ H. Batorowska, K. Batorowska, *Kompetencje informacyjne, Vademecum Bezpieczeństwa Informacyjnego*, 10 marca 2020, <https://vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.uken.krakow.pl/2020/03/10/kompetencje-informacyjne/> (dostęp: 06.08.2025).

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

wskazuje Marc Prensky, sama wiedza nie wystarczy – kwestią priorytetową jest umiejętność selektywnego wyszukiwania, analizowania i tworzenia wartościowych treści z różnych źródeł cyfrowych.¹² W ten sposób dochodzimy do etapu edukacji XXI wieku, gdzie szkoły mają już nie tylko przekazywać wiedzę, ale rozwijać kompetencje przyszłości takie jak krytyczne myślenie, rozumienie algorytmów i kreatywność cyfrową.

Polskie doświadczenia z ostatnich kilkunastu lat pokazują, że samo wyposażenie szkół w technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) nie gwarantuje realnej zmiany edukacyjnej. Z najważniejszych wyników oceny EFS (2018-2024) wynika, że wdrożenie infrastruktury i narzędzi cyfrowych przynosi trwałe rezultaty tylko wtedy, gdy jest połączone ze wsparciem programowym dla nauczycieli i zmianami w metodach nauczania – w przeciwnym razie cyfryzacja ogranicza się do dostępu i nie ma rzeczywistego wpływu na poziom kompetencji uczniów.¹³

Współpraca międzynarodowa, np. z UNESCO, siecią European Schoolnet oraz inicjatywami Eurydice, umożliwia ocenę stanu edukacji cyfrowej i przepływ dobrych praktyk między krajami. Edukacja cyfrowa w coraz większym stopniu staje się nie tylko technologicznym dodatkiem, ale strategicznym elementem polityki edukacyjnej. Jasno wynika z tego, że skuteczność cyfrowego nauczania wymaga koordynacji na poziomie lokalnym i systemowym, popularyzowanej w ramach standardów i ewaluacji edukacyjnych.¹⁴

W sytuacji, gdy państwowe działania w zakresie edukacji informacyjnej są wciąż fragmentaryczne i niespójne, coraz większe znaczenie zyskują inicjatywy oddolne. Organizacje społeczne, redakcje medialne oraz instytucje non-profit podejmują konkretne działania na rzecz wzmocnienia odporności informacyjnej obywateli. W Polsce aktywnie działa m.in. Stowarzyszenie Demagog, które jako pierwsza organizacja fact-checkingowa w kraju zajmuje się weryfikacją wypowiedzi polityków i treści medialnych.¹⁵ Ważną rolę odgrywa także Fundacja Przeciwdziałania Dezinformacji, która prowadzi działania edukacyjne, monitoring treści oraz analizy propagandy informacyjnej.¹⁶ Z kolei portale takie jak Konkret24 (TVN24) czy FakeHunter (Polska Agencja Prasowa) dostarczają użytkownikom bieżących analiz i raportów dotyczących fałszywych informacji, krążących przede wszystkim w mediach społecznościowych.¹⁷

Oddolne działania nie ograniczają się jednak jedynie do weryfikacji treści. Coraz częściej przyjmują one formę lokalnych i ogólnopolskich kampanii edukacyjnych, warsztatów oraz inicjatyw społecznościowych. Przykładem może być projekt „Prze-

12 Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Ewaluacja działań cyfryzacyjnych w szkołach w ramach EFS 2018–2024*, Warszawa: MEiN.

13 Por. M. Kinal, (red.), *Algorytm przyszłości. Nowe media w edukacji*, Warszawa: Fundacja Digital Poland, 2023, s. 12–20.

14 European Commission, *Digital Education Action Plan 2021–2027*, Brussels: Publications Office of the European Union, 2023.

15 Stowarzyszenie Demagog, <https://demagog.org.pl/> (dostęp: 06.08.2025).

16 Fundacja Przeciwdziałania Dezinformacji, <https://fpd.org.pl/> (dostęp: 06.08.2025).

17 Konkret24, <https://konkret24.tvn24.pl/>; FakeHunter, <https://fakehunter.pap.pl/> (dostęp: 06.08.2025).

ciwdziałaj dezinformacji” realizowany przez Fundację Panoptikon, który skupia się na budowaniu świadomości mechanizmów manipulacji w sieci i pokazuje, jak działają algorytmy personalizacji.¹⁸ Inną inicjatywą są warsztaty organizowane przez Fundację Digital Poland, które rozwijają kompetencje cyfrowe i informacyjne wśród seniorów i młodzieży, ucząc ich m.in. rozpoznawania fake newsów.¹⁹ Tego typu działania pokazują, że skuteczna edukacja medialna może wychodzić poza szkolne mury i realnie wpływać na codzienne nawyki informacyjne obywateli.

Oddolne inicjatywy NGO-sów, społeczności lokalnych i mediów budują kompetencje informacyjne obywateli, wzmacniając odporność społeczeństwa na dezinformację tam, gdzie państwowe działania są ograniczone.

Systemowa odpowiedź na dezinformację: instytucje, regulacje, mechanizmy

Ze względu na złożoność dezinformacji przeciwdziałanie nie może spoczywać wyłącznie na jednostkach; wymaga systemowej odpowiedzi instytucji międzynarodowych, krajowych regulatorów i platform cyfrowych, które mogą wdrażać regulacje, mechanizmy technologiczne i edukacyjne na skalę globalną.

W odpowiedzi na rosnące zagrożenie dezinformacją na arenie międzynarodowej powstają liczne inicjatywy mające na celu ograniczenie rozprzestrzeniania fałszywych informacji. Unia Europejska aktywnie działa na tym polu poprzez regulacje prawne oraz kodeksy dobrych praktyk. Jednym z kluczowych aktów jest Digital Services Act (DSA), który nakłada na platformy internetowe obowiązki dotyczące transparentności i odpowiedzialności za treści publikowane w ich serwisach.²⁰ Ponadto UE promuje Code of Practice on Disinformation, czyli kodeks postępowania, który zobowiązuje podmioty cyfrowe do zwalczania dezinformacji poprzez m.in. ograniczanie zasięgów fałszywych treści i wsparcie rzetelnych źródeł.²¹

Praktycznym narzędziem w walce z dezinformacją jest projekt EUvsDisinfo, prowadzony przez Europejską Służbę Działań Zewnętrznych, który monitoruje, analizuje i demaskuje kampanie dezinformacyjne skierowane przeciwko Unii i jej państwom członkowskim.²² W skali globalnej organizacje takie jak ONZ, UNESCO czy NATO dostrzegają problem dezinformacji jako zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego i stabilności społecznej. NATO prowadzi działania komunikacyjne oraz

¹⁸ Fundacja Panoptikon, *Przeciwdziałaj dezinformacji*, <https://panoptikon.org> (dostęp: 06.08.2025).

¹⁹ Fundacja Digital Poland, *Edukacja cyfrowa i medialna*, <https://digitalpoland.org> (dostęp: 06.08.2025).

²⁰ Komisja Europejska, *Digital Services Act: ensuring a safe and accountable online environment*, 2022, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package> (dostęp: 06.08.2025).

²¹ European Commission, *Code of Practice on Disinformation*, 2020, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation> (dostęp: 06.08.2025).

²² EUvsDisinfo, *About EUvsDisinfo*, 2023, <https://euvsdisinfo.eu/about-us/> (dostęp: 06.08.2025).

szkolenia mające na celu wzmocnienie odporności państw członkowskich na manipulacje informacyjne.²³ UNESCO z kolei kładzie nacisk na edukację medialną i rozwijanie kompetencji informacyjnych społeczeństw.²⁴

W przypadku Polski systemowa reakcja na dezinformację opiera się na szeregu najważniejszych instytucji. NASK, jako instytut badawczy i operator kluczowej infrastruktury internetowej, prowadzi portal bezpiecznynet.pl, gdzie użytkownicy mogą znaleźć aktualne ostrzeżenia i informacje na temat zagrożeń cyfrowych.²⁵ Rządowe Centrum Bezpieczeństwa regularnie publikuje komunikaty dotyczące dezinformacji, zwłaszcza w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego.²⁶ Ponadto Urząd Ochrony Danych Osobowych (UODO) stoi na straży praw użytkowników w zakresie ochrony danych i przeciwdziałania nadużyciom związanym z nieprawdziwymi informacjami rozprzestrzeganymi w sieci.²⁷

Regulacje dotyczące dezinformacji wymagają wyważenia między ochroną społeczeństwa a poszanowaniem wolności słowa. Granica między legalnym wyrażaniem opinii a zakazaną manipulacją informacyjną jest często niejasna. Choć zwalczanie fałszywych informacji jest niezbędne dla ochrony demokracji i bezpieczeństwa publicznego, nadmierna kontrola może prowadzić do ograniczania wolności słowa i pluralizmu opinii.²⁸

Problem ten uwidacznia się zwłaszcza na platformach internetowych, gdzie brak transparentności w moderacji i algorytmach rekomendacji rodzi obawy o polityczne lub komercyjne nadużycia. Konieczne są jasne regulacje wymuszające przejrzystość działań platform, aby zwiększyć społeczną kontrolę nad treściami i ich moderacją.²⁹

Jednocześnie przeciwdziałanie dezinformacji nie powinno być wykorzystywane jako narzędzie represji czy cenzury politycznej. W debacie publicznej podkreśla się konieczność zachowania równowagi między ochroną przed manipulacją a ochroną wolności obywatelskich.³⁰

Efektywne przeciwdziałanie dezinformacji wymaga skoordynowanej odpowiedzi aktorów międzynarodowych, unijnych i krajowych, obejmującej regulacje prawne (np. Digital Services Act), mechanizmy operacyjne oraz inicjatywy edukacyjne, przy jednoczesnym zachowaniu równowagi między ochroną społeczeństwa a wolnością słowa.

23 NATO, *Strategic Communications and Countering Disinformation*, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136720.htm (dostęp: 06.08.2025)

24 UNESCO, *Combating Disinformation and Promoting Digital Literacy*, 2021, <https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy/disinformation> (dostęp: 06.08.2025).

25 NASK, *Bezpieczny Internet*, 2024, <https://bezpiecznynet.pl/> (dostęp: 06.08.2025).

26 Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Ostrzeżenia i komunikaty*, 2024, <https://rcb.gov.pl/> (dostęp: 06.08.2025).

27 Urząd Ochrony Danych Osobowych, *Ochrona danych osobowych w sieci*, 2024, <https://uodo.gov.pl/> (dostęp: 06.08.2025).

28 D. Sobieraj, *Wolność słowa a walka z dezinformacją – dylematy prawne*, *Studia Prawnicze*, 11(2), 2021, s. 45-60.

29 M. Grabowska, P. Kowalczyk, *Algorytmy i moderacja treści w polskich mediach społecznościowych – wyzwania i regulacje*, *Media i Społeczeństwo*, 18(1), 2022, s. 77-92.

30 A. Majchrowska, *Granice ingerencji państwa w wolność wypowiedzi w erze cyfrowej*, *Prawo i Społeczeństwo*, 9(3), 2020, s. 34-50.

Deinformacja w praktyce: studia przypadków

a) Przypadek 1: Deinformacja wokół kryzysu energetycznego i inflacji

W ostatnich latach szczególnie w Polsce i Europie zaobserwowano silny wzrost narracji dezinformacyjnych związanych z kryzysem energetycznym i inflacją. Twórcy fałszywych informacji często przypisywali odpowiedzialność za wzrost cen energii rządowi, wielkim korporacjom lub „ukrytym interesom zagranicznym”, tworząc atmosferę nieufności wobec instytucji publicznych i ekonomicznych. Teorie spiskowe rozprzestrzeniały się głównie za pośrednictwem mediów społecznościowych oraz zamkniętych grup dyskusyjnych, gdzie odbiorcy szukali prostych wyjaśnień dla złożonych problemów gospodarczych.

Spółeczne skutki tego zjawiska były poważne: spadek zaufania do działań państwa, nasilające się podziały społeczne oraz wzrost aktywności protestacyjnej, które utrudniały podejmowanie skutecznych decyzji politycznych. Informacje fałszywe często wzbudzały emocje – przede wszystkim strach i oburzenie – co przyczyniało się do ich szybkiego rozpowszechniania i utrwalania w świadomości odbiorców.³¹

W odpowiedzi na tę sytuację władze oraz media publiczne uruchomiły kampanie edukacyjne i informacyjne, które miały za zadanie obnażyć mechanizmy dezinformacji i przekazać wiarygodne dane. Mimo to skuteczność tych działań bywała ograniczona z powodu braku systemowej edukacji medialnej oraz silnej polaryzacji społecznej. To pokazuje, jak ważne jest łączenie działań na poziomie instytucjonalnym z inicjatywami oddolnymi i rozwijaniem kompetencji informacyjnych społeczeństwa.³²

b) Przypadek 2: Deinformacja w czasie wojny w Ukrainie – narracje i odpowiedź społeczeństw

Konflikt zbrojny na Ukrainie stał się katalizatorem intensywnej kampanii dezinformacyjnej, szczególnie ze strony rosyjskiej. Główne narracje propagandowe obejmują twierdzenia o „wyzwoleniu” narodu ukraińskiego, obecności „laboratoriów biologicznych” oraz zagrożeniu ze strony NATO. Celem tych przekazów było nie tylko legitymizowanie agresji, lecz także destabilizacja opinii publicznej w krajach sąsiednich i Zachodzie.³³

31 A. Wróbel, *Deinformacja w dobie kryzysu energetycznego – wyzwania i odpowiedzi*, Bezpieczeństwo Narodowe, 45(2), 2023, s. 23-37.

32 M. Krawczyk, *Spółeczne skutki narracji dezinformacyjnych o inflacji w Polsce*, Studia Politologiczne, 18(4), 2022, s. 55-72.

33 T. Kowalski, *Wojna informacyjna na Ukrainie: mechanizmy i przeciwdziałanie*, Przegląd Bezpieczeństwa, 10(1), 2023, s. 14-29.

Te narracje w polskim i ukraińskim internecie rozprzestrzeniały się za pomocą mediów społecznościowych, blogów oraz kanałów informacyjnych kontrolowanych przez podmioty prorosyjskie. Szczególnie skuteczne były mechanizmy wykorzystujące emocje, takie jak strach, patriotyzm czy gniew, które wzmacniały efekt bańki informacyjnej i polaryzacji społecznej.³⁴

W walce z dezinformacją zasadniczą rolę odgrywają niezależne media i organizacje fact-checkingowe. Polskie serwisy, takie jak Demagog czy FakeHunter, aktywnie demaskowały fałszywe informacje, dostarczając rzetelne analizy i kontekst. Międzynarodowe inicjatywy, takie jak EUvsDisinfo, wspierały te działania, tworząc platformy wymiany wiedzy i narzędzi przeciwdziałania manipulacji.³⁵

Dezinformacja wokół kryzysu energetycznego i inflacji oraz ta związana z wojną w Ukrainie ukazują odmienne mechanizmy i cele współczesnych kampanii. W pierwszym przypadku fałszywe treści podsycają lęk i nieufność wobec instytucji, utrudniając działania polityczne i gospodarcze. W drugim – w warunkach konfliktu – służą kreowaniu narracji politycznych, wzmacnianiu wrogości i osłabianiu zaufania do niezależnych źródeł. Oba pokazują, że skuteczna walka z dezinformacją wymaga działań państwa, mediów i aktywnego społeczeństwa obywatelskiego.

Ku odporności informacyjnej: wnioski i rekomendacje

Z przeprowadzonej analizy wynika, że współczesna dezinformacja jest złożonym i dynamicznym zjawiskiem, które ewoluuje wraz z rozwojem technologicznym oraz zmieniającymi się warunkami społecznymi i politycznymi. Z powyższego wynika, że skuteczne zwalczanie dezinformacji wymaga wielowymiarowego podejścia, uwzględniającego zarówno kompetencje obywateli, jak i odpowiedzialność instytucji państwowych oraz prywatnych platform cyfrowych

Z perspektywy obywatela najważniejszym narzędziem jest rozwijanie świadomości informacyjnej i umiejętności krytycznego myślenia. Edukacja medialna i cyfrowa powinna zaczynać się już na poziomie szkoły podstawowej i być integralną częścią programu nauczania. Tylko dobrze wyedukowany odbiorca informacji jest w stanie skutecznie rozpoznawać manipulacje, rozróżniać fakty od fałszu oraz przeciwdziałać efektom bańki informacyjnej czy algorytmicznej personalizacji.

Z punktu widzenia państwa niezbędne jest wspieranie instytucji zajmujących się fact-checkingiem oraz promowanie transparentności działań platform internetowych, zwłaszcza w zakresie algorytmów rekomendacji treści. Wsparcie finansowe i organizacyjne dla inicjatyw edukacyjnych oraz narzędzi przeciwdziałających dezinformacji

³⁴ T. Kowalski, *Wojna informacyjna na Ukrainie: mechanizmy i przeciwdziałanie*, Przegląd Bezpieczeństwa, 10(1), 2023, s. 14-29.

³⁵ Fundacja Demagog, *Raport z walki z dezinformacją w czasie konfliktu na Ukrainie*, 2024, <https://demagog.org.pl/raport-ukraina-2024>.

formacji zwiększa efektywność systemowej odpowiedzi na ten problem. Przejrzystość działania platform jest ważna nie tylko z punktu widzenia walki z dezinformacją, ale także ochrony praw obywatelskich i wolności słowa.

W ostatecznym rozrachunku odporność obywateli i społeczeństw na manipulację informacją staje się dziś niezbędnym warunkiem przetrwania demokracji w XXI wieku. W świecie, w którym informacja jest jednym z najcenniejszych zasobów, umiejętność krytycznej analizy i systematycznej ochrony przed manipulacją stanowi fundament wolności i bezpieczeństwa porządku demokratycznego. Bez konsekwentnych działań w zakresie edukacji, przejrzystości i współpracy międzysektorowej istnieje ryzyko utraty zaufania publicznego i destabilizacji struktur państwowych.

Bibliografia

Literatura

- Batorowska H., Batorowska K., *Kompetencje informacyjne, Vademecum Bezpieczeństwa Informacyjnego*, 10 marca 2020, dostęp online: <https://vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.uken.krakow.pl/2020/03/10/kompetencje-informacyjne/>
- Broniatowski D. A., Jamison A. M., Qi S., AlKulaib L., Chen T., Benton A., Dredze M., *Weaponized health communication: Twitter bots and Russian trolls amplify the vaccine debate*, American Journal of Public Health, vol. 108, nr 10, 2018.
- Chesney R., Citron D., *Deepfakes and the new disinformation war: The coming age of post-truth geopolitics*, Foreign Affairs, vol. 98, nr 1, 2019.
- European Commission, *Digital Education Action Plan 2021–2027*, Publications Office of the European Union, Bruksela 2023.
- Fallis D., *What is disinformation?*, Library Trends, vol. 63, nr 3, 2015.
- Instytut Kościuszki, *Systemowa odporność państwa w cyfrowej erze*, Kraków 2023, dostęp online: <https://ik.org.pl/wp-content/uploads/2023/11/raport-systemowa-odpornosc-panstwa-w-cyfrowej-erze.pdf>
- Kinal M. (red.), *Algorytm przyszłości. Nowe media w edukacji*, Fundacja Digital Poland, Warszawa 2023.
- Lewandowsky S., Ecker U. K. H., Seifert C. M., Schwarz N., Cook J., *Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing*, Psychological Science in the Public Interest, vol. 13, nr 3, 2012, s. 106–131.
- Mazurczyk W., Lee D., Vlachos A., *Disinformation 2.0 in the Age of AI: A Cybersecurity Perspective*, Communications of the ACM 2024, dostęp online: <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/3624721>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Ewaluacja działań cyfryzacyjnych w szkołach w ramach EFS 2018–2024*, Warszawa 2024.
- Pennycook G., Rand D. G., *The Implied Truth Effect: Attaching Warnings to a Subset of Fake News Stories Increases Perceived Accuracy of Stories Without Warnings*, Management Science, vol. 66, nr 11, 2019.
- Słownik języka polskiego PWN, hasło: „dezinformacja”, dostęp online: <https://sjp.pwn.pl/sjp/dezinformacja;2563954.html>
- Tandoc E. C., Lim Z. W., Ling R., *Defining ‘fake news’: A typology of scholarly definitions*, Digital Journalism, vol. 6, nr 2, 2018.
- Wardle C., Derakhshan H., *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*, Council of Europe, Strasbourg 2017, dostęp online: <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-re>

searc/168076277

- Wojna informacyjna w erze cyfrowej: wpływ dezinformacji na geopolitykę i stabilność państw*, Polityka Globalna, dostęp online: <https://www.politykaglobalna.pl/wojna-informacyjna-w-erze-cyfrowej-wplyw-dezinformacji-na-geopolityke-i-stabilnosc-panstw/>
- Woolley S. C., Howard P. N., *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*, Oxford University Press, Oxford 2018.
- Zollo F., Quattrociocchi W., *Misinformation spreading on Facebook*, w: Lehmann S., Ahn Y.-Y. (red.), *Complex spreading phenomena in social systems*, Springer, Cham 2017.

Źródła prawa

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997 Nr 89, poz. 555).

Źródła internetu

- European Commission, Code of Practice on Disinformation, dostęp: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>.
- EUvsDisinfo, „About EUvsDisinfo”, <https://euvsdisinfo.eu/about-us/>
- FakeHunter, <https://fakehunter.pap.pl/>
- Fundacja Digital Poland, Edukacja cyfrowa i medialna, <https://digitalpoland.org/>
- Fundacja Panoptykon, Przeciwdziałaj dezinformacji, <https://panoptykon.org/>
- Fundacja Przeciwdziałania Dezinformacji, <https://fpd.org.pl/>
- Komisja Europejska, *Digital Services Act: ensuring a safe and accountable online environment*, dostęp: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act>
- Konkret24, <https://konkret24.tvn24.pl/>
- NASK, Bezpieczny Internet, <https://bezpiecznynet.pl/>
- NATO, Strategic Communications and Countering Disinformation, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136720.htm
- Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, Ostrzeżenia i komunikaty, <https://rcb.gov.pl/>
- Stowarzyszenie Demagog, <https://demagog.org.pl/>
- UNESCO, Combating Disinformation and Promoting Digital Literacy, <https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy/disinformation>
- Urząd Ochrony Danych Osobowych, Ochrona danych osobowych w sieci, <https://uodo.gov.pl/>